

Matemaattikkona neuvostojen maassa - kokemuksia 1970-luvulta nykypäiviin

Jatko-opiskelijaksi Neuvostoliittoon

Jos kysytään kokemuksiani jatko-opiskelusta Neuvostoliitosta ja sen vaikutusta elämäni, on tärkeä ymmärtää taustaa. Miksi lähdin sinne ja minkälainen oli matematiikan tutkimus NL:ssa ja maailmalla siihen aikaan verraten nykyiseen. On myös tärkeä ymmärtää henkilökohtaista taustaani.

Oma taustani

Olin kasvanut hyvinvoivassa keskiluokan perheessä, oltiin ympäristössä rikkaimpia. Vanhempani olivat lähetyssaarnaajia syntyessäni ja myöhemmin kansankoulun opettajia. Ei varmasti kannattanut valittaa mistään, koska silloin olisi tullut pitkä saarna maailman köyhistä ja miten kiittämätön olin, piti polvistua ja rukoilla anteeks. Verraten muihin suomalaisiin opiskelijoihin en ole koskaan kokenut todellista köyhyttä, on ollut huonosti rahaa, mutta aina on ollut mahdollisuutta nopeasti sitä hankkia jollain työkeikalla, enkä ole koskaan joutunut markkinadiktatuurin kulutusansa. Tämä on huomattava ero heihin, jotka ovat todella jumissa köyhyden kanssa.

Matematiikan paratiisi

Sitten matematiikan tutkimuksesta. Ensimmäkin tutkijakoulutus oli NL:ssa täysin ilmaista ja stipendi peitti hyvin elinkustannuksia, kuten myös kaikilla muilla ulkomaan opiskelijoilla. Oli valtava etu ettei tarvinnut ottaa lainaa opintoja varten. Neuvostoliitossa tutkijan elämä oli turvallinen ja perustulo taattu, niin kauan kun jaksosi välillä tehdä raporttia, ja oli tavallaan oma työantaja koska tiedekunta yleensä katsoi tutkijan tekemät suunnitelmat hyväksi ja osoitti vain kannatusta, siitäkin syystä että käsitykseni mukaan työkavereilla oli tapana kehua toisiaan ja ylistellä tuloksia. Osasivat kunnolla juhla tuloksiaan.

Tärkein elämän sisältö

Tästä lienee jo selvää miksi sinne olin pyrkimässä kovin tietoisesti ja valmis uhrauksiin, mutta vielä tärkeämpi: katsoin elämän kutsuna kannustaa Neuvostoliiton tiedettä ja yleistä menestystä koko maailman hyväksi. Usko siihen että yhteiskunta, missä ollaan yhteistyössä, eikä riistettä toisiaan, on vahvempi, oli vetovoimana. Tästä seurasi myös rasitus, monesti en ollut tyytyväinen saavutuksiin ja heräsin tunteella etten ole tehnyt parhaani. Samalla sitä lievensi että vanhemmat matemaatikot kehuivat minua.

Neuvostoliitossa opiskelu on täysin määrännyt elämäni sen jälkeen.

Opiskelun jälkeiset suunnitelmat

Tottakai haave oli jäädä kuolemaan asti Lenskiin, mutta se ei ollut mahdollista, vaikka kaikenlainen riippuvuus lännestä pidin suurena häpeänä. Realistisempi haave oli saada yliassistentin paikkoja väliaikaisesti kolmeksi vuodeksi, ja sitten taas parin vuoden jakso projekteilla NL:ssa. Uskottiin myös että Kekkonen jälkeen tulee joku Väyrynen ja maailman tilanne säilyy. Tai vaikka oli tietoinen että maailma muuttuu, ei ollut tietoa oikein miten,

pikemmin uskottiin että positiiviseen suuntaan, vaikka nykypäivä osoittaa lähinnä niihin kauheita negatiivisia versioita, ettei vilkas kuvituskaan ois keksinyt.

Entä varasuunnitelmat. Neuvostoliiton syrjäseudut kaipasivat kovasti hyviä tiedemiehiä, joten puolue-osastot yrittivät saada minut sinne, onnistumatta, läheltä piti oli Kaukasus-seutu jonne luontoystävänä kaipaisinkin kovasti. Sitten olivat kehitysmaat. Sekou Toure kutsui mutta neuvostoystäväni varoittivat sairauksista ankarasti. Sitten oli Keski-Amerikka mistä oli paljon tovereita Lenskissä, siitä ei ole toistaiseksi tullut mitään, vaikka vieläkin mahdollisuuksia olisi. Ghanan kanssa oli onnistunut yhteistyö vuosina 2007-2015, kävin usein siellä, moni työkaveri siellä oli myös opiskellut NL:ssa.

Viimeinen vaihtoehto joka todellakin toteutui oli Skandinavian syrjäyliopistot, joissa opetustyöllä rahoittaisin tutkimusta. Se mahdollisti myös runsaat projektit Venäjän lähiseutujen kanssa. Perussuhtautuminen oli olla tavoittamatta suurta rahaa ja virkaa, ei sotkentua kilpailuun upseista viroista, tyytyä vähäseen, tärkeimpänä pysyä aktiivisena matemaattikkona. Vaikea on aina ollut ymmärtää miten jotkut hyppivät ilosta kun onnistuvat saamaan hyvän työpaikan. Samallahan joku muu ei ole sitä saanut ja loistava tiedeura on katki, onko siitä syytä olla iloinen? Voidaan sitten kysyä menivätkö suuret suunnitelmat pieleen. Se on totta, muttei täysin, paljon on silti saatu aikaan. Ei minusta tullu suurta Neuvostomatematiikkaa, muttei silti ihan olematonta pientäkään, olen mukana Neuvostoliiton ja Venäjän matematiikan historioteoksissa, eikä tietääkseni missään muualla.

Kandidaattina projektit jatkuivat

Tosiaan alussa aspirantuuran jälkeen mulle proffa Göran Högnäs (joka on nykyään tunnettu erittäin taitavana ja tosiauttavaisena nuorten matemaatikkojen rahoittamisessa) järjesti kunniallisen Suomen Akatemian tutkimusassistenttiviran (vaikkakin palkka alhainen), muutamaksi vuodeksi. En silti kestänyt rasitusta saada tuloksia ja sairastuin niin että jouduin jättämään. Kävin taas projekteilla Lenskissä, siihen aikaan Gorba aukaisi välit Kiinan kanssa, ja kiinalaisia tulvi asuntolassa ja tutustuin ahkerasti. Projektikaveri Osipov oli sitä paitsi Kiinafani, arvosti kovasti kuuluisaa kiinalaista naismatemaattikkaa (Moskovassa väitellyt 50-luvulla) Zhang Zhifeniä (aihe oli lähellä meitä) jota tunsin. Venäläiset olivat kovin ymmällään mitä mua nyt oikein vaivaa. En koskaan perehtynyt kunnolla NL:n ja Kiinan konfliktiin, joten voitiin olla eri mieltä vihaamalla toisiamme.

Sinä aikana myös aatelismies ja fyysikko M Brenner kävi usein Lenskissä ja asusteli asuntolassamme. Hän kannusti minua kovasti, ja kertoi ettei pidä yrittää saada proffavirkoja, vaan luoda niin paljon uutta että siitä kehittyisi professuuri. Hän oli ihan erilainen entä minä, eikä ymmärtänyt ujostelusta yhtään, jotenkin tuli toimeen huonolla kielitaidollaan hyvin. Oli kerran tullut aamulla konjakkipullon kanssa ulkomaanosaston työntekijälle (sihen aikaan Putin oli välillä siellä töissä) viettämään jotain yhteistä merkkipäivää, josta kauan puhuttiin huumorilla.

Sitten alkoikin NL:n romahdus ja välit eivät enää olleet niin tiheät, pelotti käydä Lenskissä, mutta venäläiset alkoi-

vat käymään mulla. Muutin syrjäyliopistoon Luulajaan, missä en koskaan ollut erityisen toivottu, mutta siinä kului sitten 20 vuotta. Saatuaani sieltä potkun, lähdin jäämerelle asti Finnmarkin korkeakouluun kahdeksaksi vuodeksi. Putinin tultua venäläisproektit taas kukoistivat, sitten lyhyt synkkä Medvedevkausi (olin silloin usein Ghanassa), ja sitten uusi mahtava kukoistus kun Putin helpotti säännöt ulkomaalaisille tiedemiehille, kunnes pandemia tuhos.

Arkielämästä

Mahdollisuus käydä eri stolovkoissa yms syömässä melkein milloin tahansa helpotti elämää ja työsekentelyä oleellisesti. Lenskissä ei todellakaan tarvinnut nähdä nälkää. Vettä juotiin suoraan hanasta litroja päivässä, mikä ei ehkä ollut niin terveellistä, mutten ole huomannut huolestuttavampia. Olin ennen Lenskin tuloa ahkerasti harrastanut juoksua, se oli tärkeä osa elämästäni. Timo Jalkanen piti huolta siitä että se jatkoi Lenskissä ja se olikin tärkeä yhteisharrastus muiden suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Ystäväpiiri rakentui lähinnä asuntoloiden porukan ympärille, tuttavuuspiiri oli monipuolinen eri nurkista NL:ä ja kansainvälisesti. Huoli toisistamme oli ihan eri luokka entä nykyisessä lännessä missä on tärkeä tulla toimeen yksin. Kirjat olivat halpoja ja hankin melkoisen määrän niitä, kiinnosti paitsi tiedettä ja sen popularisointia, myös kertomuksia elämästä eri paikoissa ja poliittisia katsahduksia ja yhteenvetoja.

Harrastin jonkin verran teattereissa ja konserteissa käymässä ja myös elokuvateattereissa. Sellaista en tehnyt ennen Lenskiin tuloa, en ainakaan muista. Naiset olivat huolissaan siitä että harrastin kulttuuria liian vähän, onhan

elämässä muuta tärkeätä entä matikkaa. Olivat varmaan oikeassa. Telkkaria katsottiin joskus muttei aina, aika usein uutisia. Radio oli sentään paljon päällä. Siihen aikaan tuli paljon hyvää musaa, mitä ei voida sanoa nykypäivästä. Nykyään musaa etsitään mielummin netistä.

Opin paljon hyviä venäläisiä lauluja jotka ovat seuranneet minua koko elämäni aikana. Edelleen ovat suurin osaa musiikkiharrastuksestani. Poliittinen keskustelu asuntoloissa oli vilkasta ja paljon monipuolisempi entä Suomessa. Väiteltiin miten sosialismia piti kehittää. Itse vastustin kovasti yksityisautoilun kehittämistä Lenskissä, mutta suurin osa muista olivat eri mieltä.

Myös ympäristöasioissa olin huolissani. Seurasin ympäristöongelmien tutkijoiden julkaisuja ja luentoja suurella kiinnostuksella, vaikka en enää muista sisällöstä. Pushtshinossa olivat isot tutkimuslaitokset, mutta valitettavasti pääsin siellä käymään vasta sen jälkeen kun Jeltsin oli aiheuttanut sille kuolemantuomion. Väitettiin että kävin hautajaisilla. Myöhemmin olen kuullut huhuja että toiminta on viime aikoina yritetty elvyttää. Tietenkin analysoitiin myös kansainvälistä tilannetta, erityisesti niissä maissa, mistä oli opiskelukavereita.

Välillä kerrottiin mulle etten ymmärrä kommunismista, käytännön mielipiteiteni takia. Vastasin että ehk ei, mutta että tulen pysymään kommunistina, vaikka te ja NL kaatuisitte. Niin ei saa puhua, vastattiin ankarasti. Valitettavasti se ennusti kenenkään tietämättämme tulevaisuutta ja kävi todeksi.

23.10.2022 GUNNAR SÖDERBACKA